

ЛЕГІТИМАЦІЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГЕНДЕРНИХ КВОТ В УКРАЇНІ

Щигельська Галина Остапівна, кандидат історичних наук, Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя;

Потіха Оксана Богданівна, кандидат історичних наук, Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя;

Чоп Тамара Олександрівна, Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя

Секція 2. Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право.

Законодавче квотування є відносно новим видом упровадження гендерних квот, що почало застосовуватися вперше в 1990-х роках та стало дієвим механізмом забезпечення гендерної збалансованості. Законодавчі квоти вводяться через реформування виборчого законодавства шляхом регламентації застосування принципу рівних можливостей суб'єктами виборчого процесу, визначення гендерної норми і встановлення санкцій за порушення цього принципу, зокрема зобов'язання партій висувати такий відсоток жінок-кандидаток, який не менший за вказаний у відповідних нормативно-правових актах. Згідно Базис даних гендерних квот (Gender Quotas Database), законодавчі квоти прийняті на даний час у 57 державах світу [1].

У виборче законодавство України гендерне квотування увійшло з ухваленням у 2015 р. Закону України «Про місцеві вибори» (котрий був чинний на момент проведення місцевих виборів 2015 року), у якому відповідно до частини третьої статті 4 зазначалося, що «представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку» [2]. Втім, експерти з виборчого права вважають недоліком цього Закону неімперативний характер гендерної квоти, оскільки серед підстав для відмови у реєстрації списків кандидатів відсутня така підстава, як недотримання квоти, а також не передбачено жодних санкцій за порушення даної норми. Центральна виборча комісія своєю Постановою від 25.09.2019 р. №362 затвердила відповідне роз'яснення, що відмова в реєстрації кандидатів у депутати з підстав недотримання положень Закону щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках не допускається. Проте, не зважаючи на це більшість політичних партій таки намагалась дотриматися цієї норми. За даними ЦВК, частка списків партій, які не відповідали вимозі про дотримання квоти, коливалася від 6 до 40 відсотків [3, с.42].

Наступним кроком по вдосконаленню виборчого законодавства з метою наближення до гендерного паритету в сфері політики стало закріплення норм щодо гендерних квот у порядку висування та реєстрації кандидатів у новому Виборчому кодексі України, ухваленому Верховною Радою 19 грудня 2019 року. Так, відповідно до частини дванадцятої статті 154 «під час формування

загальнодержавного та регіональних виборчих списків партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі). У разі формування партією загальнодержавного та регіональних виборчих списків з кількістю кандидатів у депутати, яка не є кратною п'яти, до останніх у списку кандидатів (від 1 до 4) застосовується вимога щодо почергового включення кандидатів різної статі до списку» [4]. Така ж норма закріплюється частиною дев'ятою статті 19 для формування єдиного й територіальних виборчих списків на місцевих виборах рад різних рівнів та територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше. Щодо порядку висування кандидатів у депутати місцевих рад з кількістю виборців до 10 тисяч, який регулює частина сьома статті 220 Виборчого кодексу, то місцева організація партії зобов'язується забезпечити представництво не менше 30 відсотків осіб однієї статі у загальній кількості кандидатів до відповідної ради [4]. Дотриманню встановленої гендерної квоти на етапі висування зобов'язує і частина перша статті 230, відповідно до якої «порушення встановленого цим Кодексом порядку висування кандидатів» [4] є підставою для відмови у реєстрації кандидатів у депутати. Таким чином, Кодекс надав право виборчим комісіям відмовляти у реєстрації кандидатів суб'єктам подання, які порушують встановлену виборчим законодавством гендерну квоту на етапі висування.

Першими виборами в Україні, які відбулися за новим Виборчим кодексом стали вибори до представницьких органів місцевого самоврядування 25 жовтня 2020 року. На основі порівняльного аналізу частки представництва жінок до та після обов'язкового запровадження гендерної квоти з внесенням правової норми, яка передбачає санкції за її порушення, спробуємо з'ясувати ефективність застосування адміністративних механізмів дотримання гендерних квот.

За результатами моніторингу офіційного веб-порталу Центральної виборчої комісії [5] можна стверджувати, що частка жіночого представництва в обласних та районних радах у 2020 р. зросла більш ніж на 10 відсотків порівняно з 2015 р., відповідно на 11,9 % і 10,3 %, та на 3,37 % у міських радах. Натомість, у селищних та сільських радах ми спостерігаємо низхідну динаміку: відсоток жінок скоротився на 8,25 у селищних радах, та на 14,37 у сільських радах. Зважаючи на те, що в результаті децентралізації області залишилися єдиними адміністративними одиницями, що не зазнали територіальних та кількісних змін, здійснимо більш ґрунтовний порівняльний аналіз динаміки представництва жінок в обласних радах України у 2015 р. та 2020 р. Найнижчий показник збільшення кількості депутаток – 1,5% зафіксовано у Сумській області, де частка жінок в обласній раді становить 20,3%. Найбільше зросло представництво жінок в Одеській і Житомирській обласних радах, в яких різниця в порівнянні з результатами виборів 2015 р. становить відповідно 17,9% та 17,2%. Більш як на 15% жінки поповнили депутатські ряди у Волинській, Запорізькій та Черкаській обласних радах. В одинадцяти областях України відсоток жінок в обласних радах зріс у діапазоні від 10% до 15%.

Однак, слід зауважити, що так званої «критичної меншості» жіночого представництва, що становить більш як 30% усього складу депутатського корпусу досягнуто лише у Запорізькій (34,5), Хмельницькій (34,4), Миколаївській (31,3%) та Дніпропетровській (30,8%) обласних радах. Отже, ми спостерігаємо позитивну динаміку зростання жіночого представництва у всіх без винятку обласних радах України.

Доцільно буде також звернути увагу на те, чи зріс відсоток жінок, які обіймають керівні посади у представницьких органах місцевої влади у порівнянні з 2015 р. На основі моніторингу інформації, розміщеної на офіційних сайтах обласних рад в Україні у 2020 р. з 22 новообраних голів обласних рад було обрано 5 жінок (Запорізька, Львівська, Миколаївська (друга каденція поспіль), Хмельницька та Чернігівська області), що на 40% більше порівняно з 2015 р., коли обласні ради очолили лише 2 жінки у Київській та Миколаївській областях. Заступницями голів обласних рад в Україні теж обрано 5 жінок – дві у Харківській та по одній у Запорізькій, Київській та Чернігівській областях. У порівнянні із відсотком чоловіків-заступників, відсоток обраних жінок-заступниць голів обласних рад досить низький і становить лише 9,6%.

Таким чином, можна зробити висновок, що закріплення гендерної квоти у виборчому законодавстві України є більш ефективним тоді, коли закон також передбачає санкції за її порушення, зокрема відхилення списку кандидатів у депутати. Важливою нормою Виборчого кодексу, що безумовно посприяла збільшенню частки жінок-депутаток місцевих рад, на нашу думку, є встановлений порядок розміщення кандидатів у виборчих списках.

Література:

1. Legislated candidate quotas [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/legislative-overview>.
2. Закон України «Про місцеві вибори» // Верховна Рада України: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>.
3. Карась Т. О. Гендерне квотування в Україні: громадська думка та досвід застосування / Т.О. Карась, С.М. Оксамитна // Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки. 2016. Т. 187. С. 39-47.
4. Виборчий кодекс України // Верховна Рада України: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
5. Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи “Місцеві вибори”. – Режим доступу: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/wm001.html>.